

Répás Annamária, MA

**A judaizmus bölcsője Amerikában: a zsidóság 367 éve Curaçauban
The Cradle of Judaism in the Continent of America: the 367-year
old Jewish Settlement in Curaçao**

ABSZTRAKT

A Curaçao fővárosában, Willemstadban található Punda közepén büszkén álló Snoa, a gyülekezet által ma is használt zsinagóga a legrégebbi folyamatosan használt zsinagóga az amerikai kontinensen. Az itt látható figyelemre méltó építészeti megoldásoknak, mahagónival kirakott belső tereknek, XVIII. századi réz csillároknak és a homokkal takart padlónak köszönhetően a zsinagóga napjainkban is Curaçao egyik leginkább megbecsült emlékműve és legfontosabb turisztikai látványossága.

ABSTRACT

Still in use today, Synagogue of Cong. Mikvé Israel – Emanuel of Curaçao 'Snoa' is the oldest synagoue in the Americas and stands proudly in the middle of Punda, in Willemstad, Curaçao's capital city. Its remarkable architecture, solid mahogany interior, 18th century cooper chandeliers and sand covered floor have made it one of the most cherished monuments and the number one tourist attraction in Curaçao.

Répás Annamária, MA

A judaizmus bölcsője Amerikában: a zsidóság 367 éve Curaçaoban The Cradle of Judaism in the Continent of America: the 367-year old Jewish Settlement in Curaçao

Répás Annamária az OR-ZSE Kultúratörténet (MA) szakának végzettje, a Doktori Iskola végzős hallgatója, a Yerusha Online folyóirat alapító vezető szerkesztője. Fő érdeklődési területei felölelik a Földközi-tenger térségétől egészen a Karib – tengerig terjedő geográfiai entitás szigetvilágának különleges és kevésbé ismert zsidó történelmét. A kutató személyesen járja be a fenti térség zsidó emlékeit, így kutatási eredményei, melyek az általa felkeresett közösségektől származó elsődleges információkon alapulnak, nem csupán értékes tények, de intellektuális élményekként is szolgálhatnak az érdeklődő olvasók számára.

Annamária Répás received an MA degree in History of Jewish Culture at the Jewish Theological Seminary – University of Jewish Studies in Budapest. She has continued her studies at the Doctoral School of the institution. She is one of the founders and the managing director / editor of the Yerusha Online periodical. Her main interests include the special and less known Jewish history of the islands in the geographical entity stretching from the Mediterranean to the Caribbean Sea. During her researches she visits these communities personally, thus her scientific results are not only exciting data but also give the flavor of personal experiences to all those who are interested in.

Európában talán kevésbé ismeretes, hogy Curaçao¹ – egy apró karib-tengeri sziget – zsidó közösségének történelmébe történő betekintés több aspektusból is egyedülálló színekkel gazdagítja a zsidóságról önmagában és a világról általában kialakított felfogásunkat. A Holland Antillákon, Curaçaoban működő – gyakran az amerikai anyakongregációként is emlegetett – Mikvé Israel - Emanuel közösség a legrégebbi aktív zsidó hitközség az amerikai kontinensen.²

Curaçao fővárosában, az UNESCO által a világörökség részévé nyilvánított Willemstadban álló Snoa, a gyülekezet által ma is használt zsinagóga az amerikai kontinens legrégebbi, folyamatosan működő zsinagógája.

Noha kisebb zsidó közösségek és imaházak már a XVII. század végén is léteztek a barbadosi Bridgetownban, St. Thomas szigetén és Jamaikán, azonban a jelenleg itt található zsinagógák valójában a XVIII. század végén és a XIX. század elején épültek fel.

¹ A Karib-tenger déli részén található apró sziget jelenleg is a Holland Királyság társult állama. Míg a XVIII. század végén a fehérbőrű lakosság több mint fele zsidó származású volt, mára a mintegy 150.000 lakosából már csak megközelítőleg 400 zsidó maradt.

² Michele Russel –Capriles: The Cradle of Judaism in the Americas (Curaçao, Curacaosche, Courant, 2000) pp 1

Répás Annamária, MA

**A judaizmus bölcsője Amerikában: a zsidóság 367 éve Curaçaoban
The Cradle of Judaism in the Continent of America: the 367-year
old Jewish Settlement in Curaçao**

A Curaçaoba érkezett első zsidó a szigetet a spanyoloktól³ 1634-ben elhódító Johan van Walbeek parancsnoksága alatt a holland flotillában tolmácsként szolgáló Samuel Coheno volt. A curacaói zsidó közösség gyökerei azonban valamivel későbbre, 1651-re nyúlnak vissza, amikor az Amszterdamból érkező portugál zsidó gyülekezet tagjai megalapították saját mezőgazdasággal foglalkozó településüket.⁴

A curacaói zsidó gyülekezet tagjai 1651 és 1674 között vélhetően otthonaikban, ill. bérelt helyiségekben összegyűlve végezték szertartásaikat.

1674-ben azonban – mintegy negyedszázaddal azelőtt, hogy a nyugati féltekén bármilyen ismert zsidó imaház felépült volna – a közösség megvásárolt egy zsinagógaként használandó épületet a fallal körülvett Willemstad városában. Ezt az épületet azonban – két másikhoz hasonlóan – elhagyták vagy lerombolták még a jelenleg is működő Mikvé Israel-Emanuel zsinagóga 1732-ben történt felszentelése előtt.⁵

A curacaói Mikvé Israel-Emanuel kongregáció zsinagógája több szempontból is különleges: a XVII. századi Amszterdamra emlékeztető építészeti megoldások, a padlót vastag szőnyegként befedő homok vagy a rézből készült csodálatos kandeláberek, és számos más sajátosság különbözteti meg ezt a történelmi zsidó imaházat a hasonló épületektől.

A legfontosabb azonban, hogy ez a legrégebbi zsinagóga az amerikai kontinensen, és ide kötődik a térség legősibb zsidó közössége is.⁶

³ Őslakosai az Awarakok voltak, majd 1499-ben -az előző expedíciókban Kolumbusszal együtt hajózó- Alonso de Ojeda hódította meg a szigetet.

⁴ Edward Kritzler: *Jewish Pirates of the Caribbean* (New York, Doubleday, 2008) pp.208

⁵ Josette Capriles Goldish: *Once Jews – Stories of Caribbean Sephardim* (New Jersey, Princeton, 2009) pp. 5-16

⁶ Az Egyesült Államok „legöregebb zsinagógája” a Yeshuat Israel kongregáció Touro Zsinagógája (Newport, Rhode Island). A zsinagóga fennállásának kétszázadik évfordulóján megjelent ünnepi kiadvány bevezetőjében David de Sola Pool rabbi a következőket írta: „Az 1763-ban épült newporti Touro Zsinagóga az Egyesült Államok legöregebb zsinagógája. A nyugati féltekén nála mára csak az 1732-ben Curacaóban felszentelt Mikvé Israel Zsinagóga, valamint az 1737-ben Paramaribóban, Surinaméban felszentelt Zedek ve Shalom Zsinagóga idősebb.”

Répás Annamária, MA

A judaizmus bölcsője Amerikában: a zsidóság 367 éve Curaçaoban The Cradle of Judaism in the Continent of America: the 367-year old Jewish Settlement in Curaçao

A zsinagóga épülete⁷

A történelmi Mikvé Israel-Emanuel zsinagóga épülete négyzet alakú területet foglal el Punda⁸ központjában. A zsinagóga pasztell sárga falai méltósággal magasodnak a Hanchi di Snoa és a Columbustraat sarka fölé.⁹ Ezt az utcát a régi curaçaoi állami nyilvántartások szerint Joodenkerkstraat¹⁰ néven ismerték a XVII. században. A XVIII. és XIX. század folyamán a zsidó lakosság jelentős része a zsinagóga környezetében élt.

A templomkert

A látogatók a zsinagógát körülvevő fal négy kapuján keresztül juthatnak be a templomkertbe. Három kapu a Columbusstraat, egy pedig a Hanchi di Snoa utcára nyílik. A Columbusstraat utcai főkapu boltozata felett jobb- és baloldalon a héber Mikvé és Israel szavak láthatók márványba vésve. A kapu szemöldökfáján pedig héberül „Áldott legyen, ki ide belép.” véset olvasható. A kertből kifelé ugyanezen a kapun áthaladva a kapu másik oldalán ugyanennek a szakasznak a folytatása található: „és áldott legyen, ki innen kilép”. Ma a legtöbb látogató a Hanchi di Snoa utcára nyíló kapun keresztül lép be a kertbe. A belépők bal kéz felől a zsinagóga irodai létesítményeit láthatják, jobb kéz felől pedig magának a zsinagógának a hatalmas épületét. A templomkert teljes egészében régi spanyol stílusú szürke és fehér márványcsempékkal van kirakva. A zsinagóga jobb- és baloldalán a templomkert falai mentén futnak a női karzathoz vezető lépcsők.

⁷ A művészettörténeti információk a Mikvé Israel – Emanuel zsinagóga korábbi három, tiszteletreméltó rabbijának: Joseph M. Corcos, Jessurun Cardozo és Isaac S. Emmanuel írásaiból származnak. In: The Historic Synagogue of the “Mikvé Israel – Emanuel” of Curacao (Curacao, 1964) pp.6-15

⁸ Willemstad fő üzleti negyede

⁹ A Hanchi di Snoa vagy Synagogue Alley 1982 előtt Kerkstraat néven volt ismert, az utcát azonban átnevezték a zsinagóga 250. évfordulója alkalmából

¹⁰ Zsidó templom utca

Répás Annamária, MA

**A judaizmus bölcsője Amerikában: a zsidóság 367 éve Curaçaoban
The Cradle of Judaism in the Continent of America: the 367-year
old Jewish Settlement in Curaçao**

A bejárat

A templomkert felől a zsinagóga felé haladva héber nyelvű - tiszta rézből készült - felirat látható a hatalmas mahagóni kapuk feletti szemöldökfán. „*Terjessze ki Isten Jáfetet, lakozzék Sémnek sátraiban*”¹¹. A יַפֶּת (jaft) szó a felirat többi részénél nagyobb betűvel van szedve és csillagokkal van megjelölve, jelezve, hogy a héber betűk egyúttal számként is értendők. Ebben az értelemben véve a jod, pé és táv betűk összege 490, ami a héber időszámítás szerinti 5490. évre való utalás bevett formája. Az 5490. év a világi időszámítás szerinti 1730. évnél felel meg, amely évben lefektették ennek a negyedik curaçaoi zsinagógának az alapkövét. Az épületet két évvel később, az 5492. évben, azaz 1732-ben Erev Pesach idején, szentelték fel.

A homok

A hatalmas mahagóni kapun keresztül a jelenkorból egyenesen szinte a zsidó nép történelmébe léphet be a látogató. A zsinagóga, - mely egyedülálló a nyugati félteke minden zsinagógája között, - szentséget, óvilági méltóságot áraszt magából. Lehetetlen azonnal nem észrevenni a padlót vastag szőnyegként befedő homokot, amelynek különleges jelenlétére a belépő ember érthető módon azonnal magyarázatot próbál találni. A homok jelenlétét szimbolikus és gyakorlati okok egyaránt megmagyarázzák: a jelképesen a sivatag homokjára utal, ahol Izrael a rabszolgaságból a szabadságba vezető hosszú út során sokszor táborot vert. A zsinagóga enteriőrjét is úgy alakították ki, hogy a látogatót az ősi izraelita táborra emlékeztesse: középen áll a tabernákulum és körülötte táboroznak a törzsek.

¹¹ יַפֶּת אֱלֹהִים לְיַפֶּת, וַיֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ-שֵׁם (M I. 9:27)

Répás Annamária, MA

**A judaizmus bölcsője Amerikában: a zsidóság 367 éve Curaçaoban
The Cradle of Judaism in the Continent of America: the 367-year
old Jewish Settlement in Curaçao**

Egyesek szerint a homok az Örökkévalónak Ábrahám ősatyánknak adott, hagyományos áldására utal, amely szerint utódai olyan sokan lesznek, mint a tengerpart fövénye.¹² Praktikusan a vastag homokréteg az üreges, fából készült deszkapadló befedésére szolgált, így tompítva a léptek zaját a szertartások alatt.

A csillárok

A homokról a fejünk fölé nézve megpillanthatjuk a magas, ívelt boltozatról függő négy hatalmas, rézből készült csillárt. Mindegyik csilláron összesen 24 gyertyatartóban álló gyertya található, az egyik csillár pedig öregebb, mint maga a zsinagóga, ugyanis még a korábbi, 1703-as épületben használták. A csillárok egyformák: valamennyi az amszterdami portugál zsinagóga csillárainak másolata.¹³ Az egész zsinagóga gyertyafényben úszik az engesztelés napjának estéjén, Kol Nidré estén, és más különleges alkalmakkor, pl. esküvői szertartások során, amelyek valószínűleg sehol sem olyan szépek és megindítóak, mint ebben a történelmi épületben. Az égő gyertyák fényétől csillogó réz az aranszerű, középkorias ragyogással tölti be a teret az egybegyűlteket körül. A belső falakon és a négy középső tartóoszlopon egykarú gyertyatartók is láthatók. Az oszlopok mindegyikének a közép-re néző oldalán a négy ősanya egyikének héber betűkkel írott neve olvasható.

¹² M I. 22:17

¹³ A zsinagóga 1975-ben ünnepelte fennállásának 300. évfordulóját.

Répás Annamária, MA

**A judaizmus bölcsője Amerikában: a zsidóság 367 éve Curaçaoban
The Cradle of Judaism in the Continent of America: the 367-year
old Jewish Settlement in Curaçao**

A Tóraolvasó asztal

A zsinagóga közepén látható a homokkal körbevett és mahagóniból készült Bima. A rabbi és/vagy a kántor a Bimán állva a Frigyszekrény felé fordulva vezeti a szertartásokat. A szentbeszédet a Bimá első részén található – pulpitusznak nevezett – fülkében mondják el. A mahagóniból készült korlátan négy magas, igen szép arányokkal kialakított réz gyertyatartó, valamint a rimonim rézből készült tartói állnak. A hagyomány szerint a gyertyák kialakítása a havdala-készlet ideáját követi: letről fölfelé haladva látható a kerek beszámim (fűszerdoboz), a gyertyatartó, a gyertya, a túlcsorduló bort összegyűjtő tálka, és a boros kehely. A Tóra-olvasás idején a szertartás vezetője a Bimá és a Frigyszekrény között járja be a teret.

A Frigyszekrény

A zsinagóga épületének keleti falánál látható a Frigyszekrény. A szefárd hagyományban Hekhal néven néven ismert, mintegy öt méter magas és négy és fél méter széles tóratartó szekrény nehéz, gazdagon faragott és tömör ezüsttel díszített mahagóniból készült. Négy ajtaja van, amelyek mind nyitva vannak a Tóra-olvasás elején és végén. A Frigyszekrény belsejében 18 tóratekerics található, amelyek nagy része magánál a zsinagóga épületénél is régebbi. Néhány tekerics tömör ezüstrúd köré van tekerve. Több tekerics is Curaçaoban varrtak és hímeztek az elmúlt évek során. A Frigyszekrény felett látható a szintén mahagóniba faragott és ezüst betűkkel kirakott Tíz Ige, afelett pedig a szintén ezüsttel kirakott következő paszuk olvasható: *„Emlékezzetek meg Mózesnek, az én szolgálómnak törvényéről!”*¹⁴ A Frigyszekrény mahagóni korlátján négy további – a Bimá korlátján találhatóaknak megfelelő – rézből készült gyertyatartó és rimonimtartó látható.

¹⁴ Mal 3:22

Répás Annamária, MA

A judaizmus bölcsője Amerikában: a zsidóság 367 éve Curaçaoban The Cradle of Judaism in the Continent of America: the 367-year old Jewish Settlement in Curaçao

Az orgona

A közvetlenül a zsinagóga bejárata felett elhelyezkedő karzaton található az énekkar helye és az évszázados (1866-ban épített) orgona. A tetszetős, sípos orgonát – XIX. századi amszterdami mesterek remeke – még akkor is használták a zsinagógában, amikor a gyülekezet az ortodox szertartási rendet követte. Az orgona mahagóniból faragott szekrényben található, a fába faragva pedig jobboldalt a héber Mikvé, baloldalt pedig az Israel szavak láthatók. A régi orgona ma már sajnos nem működik, helyette modern elektromos orgonát használnak. Nők egészen 1963-ig nem léphettek a karzatra istentisztelet alatt, ma azonban már vegyesen foglalhatnak helyet a gyülekezet tagjai az alsó szinten.

A Sala Consistorial

A zsinagógából kilépve újra a csempével kirakott kertbe jutunk. A zsinagóga bejáratával átellenben helyezkedik el a Sala Consistorial, az Aula amelyben bal kéz felé az adminisztrációs iroda, jobb kéz felé pedig a Cabana, azaz pihenőterem esik. Az 1952-ben épült és 1974-ben felújított Sala Consistorialt használják minden Shabbatkor és a legtöbb ünnepkor a közösség tagjai.

A középső ajtón belépve a Sala hátsó vagy nyugati fala mentén látható a természetes cementből készült piederstálon álló hétkarú menóra. Az acélból készült menórát a zsinagóga 1974-es felújítását is felügyelő építész tervezte, majd a tervező és a munkálatokat végző vállalkozás adta azt ajándékba a gyülekezetnek.

Répás Annamária, MA

**A judaizmus bölcsője Amerikában: a zsidóság 367 éve Curaçauban
The Cradle of Judaism in the Continent of America: the 367-year
old Jewish Settlement in Curaçao**

A Sala nyugati fala mentén elhelyezkedő üvegdobozban több régi emlék található, köztük egy gazdagon díszített ezüsttálca, amelyet 1858-ban a Virgin-szigeteken élő zsidók adtak ajándékba Hakham Aron Mendes Chumaceironak,¹⁵ az általa nyújtott szolgálatokért érzett hálájuk kifejezéséeként. Itt található továbbá a Shabbat Kiddush szertartás során használt kupa és más ceremoniális tárgyak.

A középső ajtó mellett jobb- és baloldalon látható nyílásokban gravírozott rézlapok függnnek a következő angol és héber nyelvű felirattal: „Thou shalt love thy neighbor as thyself” („Szeresd felebarátodat, mint önmagadat”).

A Sala északi falán két hatalmas nyílás található, amelyeket díszes kovácsoltvasból készült kapuk zárnak le. A kapuk a Cabana-nak nevezett udvarra vezetnek vissza, amit Szukkot idején pálmalevelekkel fednek le, és a szigeten található különböző gyümölcsökkel és zöldségfélékkel díszítik. A Cabana területén így kialakított szukkában tartják a hagyományos kiddust az ünnepi időszak alatt, és itt énekelik a *Bendigamost*¹⁶ az ősi szefárd dallam szerint.

A magával ragadó Snoa figyelemre méltó építészeti megoldásaival, mahagónival kirakott belső tereivel, a XVIII. századi réz csillároknak és a homokkal takart padlónak köszönhetően napjainkban is Curaçao egyik leginkább megbecsült emlékműve egyben a helyi zsidó közösség óriási büszkesége.

¹⁵ A kolónia 1855-ben III. Vilmos, holland király által kinevezett főrabbi.

¹⁶ Az egyik legismertebb és legkedveltebb spanyol és portugál zsidó dallam, melyet étkezés után énekeltek. Hasonló jelentéssel bír, mint a Birkat Hamazon. Szövege modern spanyol és nem ladino.

Répás Annamária, MA

**A judaizmus bölcsője Amerikában: a zsidóság 367 éve Curaçaoban
The Cradle of Judaism in the Continent of America: the 367-year
old Jewish Settlement in Curaçao**